

ГРИГОР НАЧОВИЧ И ПРЕОДОЛЯВАНЕТО НА ОПАСНОСТТА
ОТ ВОЕНЕН КОНФЛИКТ МЕЖДУ КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ
И ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ПРЕЗ 1903 г.

Валентин Китанов

GRIGOR NATCHOVICH AND HIS MERITS IN OVERKOMING THE DANGER
OF THE 1903 MILITARY CONFLICT BETWEEN THE PRINCIPALITY OF BULGARIA
AND THE OTTOMAN EMPIRE

Valentin Kitanov

ABSTRACT: *The Bulgarian revolutionary movement in Macedonia and Adrianople Thrace takes a very radical course at the beginning of the 20th century, and a complex solution of the Macedonian question has to be made by the High Porte, the Bulgarian society and the international community. At the eve of the Ilinden-Preobrazhenie uprising (1903), the Ottoman Empire and the Principality of Bulgaria are on the brink of war. The Ottoman Empire mobilizes its forces and this act is seen by Sofia as an aggressive behaviour towards the Principality, and the Bulgarian armed forces took responsive measures. But in the course of time both parties became aware of the fact that they are politically unprepared, therefore the diplomatic unpopularity of a possible war conflict introduced the need of direct negotiations.*

Finally, the crises had been overcome after Bulgaria and the Ottoman Empire signed the Agreement of 1904 due to the efforts of Grigor Natchovich, the Bulgarian diplomatic representative to Constantinople.

Key words: Grigor Natchovich, Agreement of 1904 between the Principality of Bulgaria and the Ottoman Empire; Ilinden-Preobrazhenie uprising (1903); ВМОРО - IMRO (Internal Macedonian Revolutionary Organisation)

В началото на ХХ в. българското революционно движение в Македония и Одринска Тракия се радикализира и македонският въпрос се поставя с цялата си сложност за разрешение пред Високата порта, българското общество и междуна-родната общност. Няколко шумни афери, Горноджумайското въстание, Солунските атентати са само прелюдия към събитията от 1903 г. когато избухва Илинденско-Преображенското въстание, в навечерието на което за втори път след Съединението на Княжество България с Източна Румелия Османската империя и България са изправени пред война. Предприетата мобилизация на военни части в Османската империя се възприема от София като акт на агресивно поведение спрямо Княжеството [1]. Подобни ответни мерки са взети и от българските въоръжени сили [2]. Великият везир Ферид паша и неговото обкръжение открито започват да се подготвят за нападение над България. Османските дипломати, аташирани към великите европейски сили, предприемат дипломатически постъпки с цел да злепоставят

България като подстрекател и поддръжник на революционните акции в балканските вилаети [3].

В същото време Русия подписва конвенция за военно сътрудничество и взаимопомощ с България на 31 май 1902 г. в Петербург [4]. Независимо от това тя отправя остри ноти до новото българско правителство, заплашвайки го, че то ще понесе всичките последствия при пряка намеса във вътрешните работи на Османската империя или заради явното подкрепяне на действията на ВМОРО [5].

Европейските правителства имат точна представа за същността на ставащото в Османската империя и не желаят промяна на статуквото на Балканите, следят внимателно действията на ВМОРО и осъзнават стремежа на организацията да предизвика избухването на въстание в момент, когато може да се предизвика ефикасна европейска реакция в полза на автономията на Македония и Одринско [6]. При това положение, макар че отношенията между сюзерена и неговия васал се изострят до опасни размери, осъзнаването от двете

страни на политическата неподготвеност и дипломатическа непопулярност на един евентуален военен конфликт довежда до необходимостта от преки преговори между тях. Интересът от такива преговори се оказва от значение и за Високата порта, и за княжеското правителство. Османската империя се стреми да избегне намесата на Великите сили в нейните работи, а България - да затвърди позицията си на единствен закрилник на сънародниците си в Македония и Одринско.

При тази ситуация княз Фердинанд решава да изпрати известния държавник и дипломат Гр. Начович в османската столица, който да сондира възможностите за споразумение с османското правителство. След Ст. Стамболов в този момент той е може би най-приемливият българин, с когото Високата порта може да преговаря и на когото има доверие. Това неколккратно се показва както от редица османски политически и държавни дейци, включително и от правещите опит за изява младотурци, така и от самия султан Абдул Хамид II [7].

Мисията на Гр. Начович в Цариград от 15 до 31 май 1903 г. е една от първите акции на българското правителство спрямо съюзерена. С активностите около опитите за дипломатическо уреждане на спорните въпроси между България и Османската империя и дейността на Гр. Начович са свързани първите сериозни стъпки и за установяване на тайни политически контакти между Високата порта и ВМОРО с цел да се постигне споразумение по македонския въпрос. Те бележат началното формиране на нова черта в сложната и многопластова характеристика на революционната организация.

Като личен пратеник на княз Фердинанд и като представител на правителството на ген. Р. Петров, Начович се среща в османската столица последователно с Таксим паша, първи секретар на османския султан, с великия везир Ферид паша, с руския посланик Зиновиев, с австроунгарския Каличе, с френския Констан, с английския О'Конор, с италианския Маласпина и с бившия турски комисар в София Неджип ефенди Мелхаме и със султан Абдул Хамид II. Начович трябва да направи опит да се възвърне отново взаимното доверие между Османската империя и България от времето на Ст. Стамболов, да се избегне опасността от военен конфликт между двете държави, да се въведат реформи в Македония и да се освободят арестуваните

след солунските атентати невинни българи. Той трябва да разсее съмненията в турските политически среди, че България стои зад революционното движение в Македония и Одринско [8]. Подготвяйки се сериозно за мисията си, Начович изработва един мемоар, предназначен за реформаторски мислещите турци от обкръжението на султан Абдул Хамид [9].

Успоредно с този мемоар Начович изработва и промемория, която връчва на срещата си с великия везир Ферид Паша. Този документ представлява проект за самоуправление на нахиите в Македония, който обаче е отхвърлен от великия везир като неприложим, поради обстоятелството, че общините в империята нямат самостоятелни юридически права [10].

Установените контакти и взаимните декларации, които правят двете правителства, не са пречка османската страна да продължава да трупа войски по българо-турската граница и да обяснява тези милитаристични действия с опазването на нейната сигурност. Русия и Австро-Унгария следят внимателно двустранните българско-турски контакти около мисията на Начович и показват опасенията си от избухването на българско-турски конфликт. В същото време Русия, с която българското правителство не обсъжда мисията на Начович предварително, все още не е склонна да приеме едно директно споразумение между васала и съюзерена [11]. Започват опити за натиск към двете страни с цел да се предотврати вероятността от избухване на война, но като че ли към България той е по-голям. Германия също показва своята заинтересуваност от избягването на евентуалния конфликт. Тя от своя страна упражнява по-силен натиск върху Османската империя [12]. Високата порта има подозренията, че българското правителство не е съвсем чуждо на замислите на комитетите и излиза с обяснения, че струпването на нейни войски цели да даде възможност за прилагането на реформите, като бъде спряно преминаването на четите на организацията [13]. Според Цариград по този начин ще се постигне умиротворение, необходимо да се изпълнят предписанията на Австро-Руския реформен проект.

Струпването на османски войски на българската граница и резултатът от мисията на Начович дават възможност правителството на ген. Р. Петров да излезе с официална нота от 16 / 29 юни 1903 г. до правителствата на Ру-

сия, Австро-Унгария и Франция, че българската страна опитва по всякакъв начин да се споразумее по македонския въпрос и да се спрат турските издевателства над населението в Тракия и Македония, но Високата порта показва нежелание да води сериозни преговори. В нотата се отбелязват не само задачите, поставени пред Начович, но и се съобщава за резултата от преговорите [14]. В нея се подчертава, че действията на българското правителство са продиктувани от общите интереси на Княжеството и империята, поради което то предлага на Високата порта своето съдействие да се постигне мир и разбирателство между двете страни. Затова софийският кабинет изказва настойчивата си молба да бъдат прекратени преследванията, на които е подложено българското население от Македония и Одринска Тракия и да му се гарантира по-добър живот чрез прилагането на реформи, които да отговорят на изискванията на положението [15]. Българското правителство констатира, че вместо да вземе необходимите мерки за прилагане на реформите и да осигури мир и спокойствие на християнското население в империята, Високата порта дава нареждане на войниците и башибозуците да нападнат мирното население, като нахлуват в селата и се отдават на жестокости и престъпления, засилва се концентрацията на имперски войски по границата с Княжеството и всичко това под претекст, че се преследват революционните чети, представяйки революционните действия в провинциите на империята като подстрекавани от България [16]. Както се вижда от целия документ, правителството отчита сериозността на мисията на Начович, от която има големи очаквания и я разглежда не само като едно дипломатическо блъфиране за пред очите на дипломатията.

В едно от изданията на среди, близки до Вътрешната организация / сп. "Свято дело"/, излизащо в Кюстендил, в статията "Мисията на Начович и последната нота на правителството" от автор, който е скрит за псевдонима В. Стоимир, се излага една много интересна позиция по постиженията от мисията. Авторът оспорва някои публикации в българския печат, че мисията е неуспешна, тъй като тя според него има само проучвателен характер, а също така цели да се попречи на задълбочаването на българско-турския конфликт, като по този начин се даде възможност на

революционната организация да продължи с подготовката на очакваното въстание [17].

Дипломатическото раздвижване не помага за разрешаването на македонския въпрос. Няма промяна и в положението на българите от двата вилаета. Все пак ВМОРО използва времето за набавяне на оръжие и снаряжение, предвид предстоящото въстание, което избухва на 2 август 1903 г. [18].

След въстанието ВМОРО прегрупира силите си за продължителна борба през следващите десетилетия. Но сега вече ситуацията е до такава степен променена, че освен на революционните средства ще трябва да се разчита и на политически и дипломатически ходове, още повече, че заинтересуваните съседи на България - Сърбия и Гърция - ще преминат много по-категорично от просветна към въоръжена пропаганда в Македония и това ще се превърне в един от основните за разрешаване проблеми пред организацията през следващите години. Чуждите пропаганди практически обявяват война на българското национално-освободително движение в Македония [19]. Тяхното утвърждаване става възможно благодарение и на подкрепата, която те получават от официалната османска власт. Още през февруари 1903 г. султан Абдул Хамид II издава заповед да се оказват всякакви улеснения на гърците в империята след предложение от страна на османския пълномощен министър в Атина относно целесъобразността да се покаже благосклонност към държавите, които не се стремят да променят статуквото в империята [20].

До есента на 1903 г. български дипломатически агент в Цариград е Ив. Ст. Гешов. Поради русофилските му позиции и непрекъснатото съобразяване с руските дипломатически ходове, които в това време не са в синхрон с българските интереси, той е заменен и на 20 септември 1903 г. е подписано акредитивното писмо на Гр. Начович от княз Фердинанд до султан Абдул Хамид за назначаването му за български дипломатически агент в Цариград [21].

В дните, когато Начович се подготвя за заминаване на дипломатическия си пост в Цариград, двете основно заинтересувани от положението на Балканите велики сили /Русия и Австро-Унгария/ изготвят поредния проект за реформи в Македония. Мюрцшегските реформи са изработени на 17 септември

1903 г., а на 11 ноември 1903 г. османският султан дава съгласието си за прилагането им.

Мюрцшегската реформена програма обединява реформаторските искания на Виена и Петербург в девет пункта, но основният въпрос, който трябва да се реши с прилагането на реформите, е реорганизирането на османската жандармерия в трите македонски вилаета – Солунски, Битолски и Косовски, за която цел се назначават един чуждестранен генерал и чуждестранни офицери от страна на Великите сили, смесени вилаетски комисии и участие на местните християни в подразделенията. Реформеният акт не засяга Одринско [22].

Поредният проект за реформи в Европейска Турция отново е вмешателство във вътрешните работи на империята. В условията на натиск от страна на Великите сили над Цариград да приеме проекта за реформи, се оказва, че както османският султан, така и българското правителство публично показват недоволството си от изработения проект. Българската страна е недоволна, че не са взети под внимание българските интереси, не е предложена пълна и незабавна амнистия, не се предвижда контролен орган спрямо османските власти, които ще прилагат реформите, при положение че не се съобразяват с главния инспектор и цивилните агенти [23]. Турските аргументи пък са от съвсем различно естество – налагането на реформите от Великите сили се разглежда от султана като нарушаване на суверенитета на османската държава. Това положение още повече стимулира разбирането за водене на преки преговори между сюзерена и васала.

В започналите преговори между Високата порта и българското правителство империята не показва почти никаква отстъпчивост особено по въпроса за Одринско, но независимо от това Начович прави няколко опита пред великия везир Ферид паша и пред официалния преговарящ от османска страна Зеки паша да постигне поне обещание в споразумението да бъде включена и тази област, но непрекъснато среща турския отпор и нарочно протакане на преговорите. Това поведение на Високата порта е резултат от ясното разбиране за трудното международно положение, в което се намира България след Илинденско-Преображенското въстание и тревогите пред кабинета в София от едно евентуално охлаждане на отношенията с Русия и настояванията от страна на Виена да бъдат дадени ясни сигнали, че Княжеството няма да подкрепя маке-

доно-одринското движение [24]. Българското упорство среща турското противопоставяне и преговорите не само стигат до протакане, но и пред явната опасност от прекратяване. В заключителния им етап особено ефикасна се оказва намесата на германския посланик в Цариград барон Маршал [25].

В последните дни на февруари Начович търси подкрепата на княз Фердинанд и отново се оплаква от ген. Р. Петров. Князът не бърза да даде съгласие за сключване на спогодбата и за турското становище [26]. Неотстъпчивостта на двете страни за включването в спогодбата на Одринския вилает довежда преговорите до задънена улица. Начович вижда, че по писмен път не може да въздейства нито на княза, нито на министър-председателя, и заминава за София за инструкции [27]. Макар че сведенията за това пътуване са оскъдни, то резултатите са налице. Начович успява да убеди този път двамата си шефове и скоро след завръщането си на 26 март 1904 г. в Цариград е подписано съглашението. От българска страна слага подписа си Гр. Начович, а от османска – Саид паша, председател на Държавния съвет, и Зеки паша – адютант на султана и началник на артилерията [28].

Според условията на споразумението българската страна поема ангажимент да не позволява на своя територия да се образуват чети, които да преминават в Македония и Одринско. Имперското правителство трябва да приведе в действие Мюрцшегските реформи и се съгласява да амнистира политическите затворници и заточеници, както и да съдейства и на бежанците да се завърнат [29]. Без да са официално подчертани, спогодбата дава изключителни права на България да се застъпва за своите сънародници в Европейска Турция.

Българо-турското споразумение предотвратява възникналата през 1903 г. опасност от избухване на военен конфликт между Османската империя и Княжество България. Усилията на Гр. Начович довеждат до нормализиране на отношенията между двете държави и до решаването на редица други важни въпроси. Така например в резултат на спогодбата са освободени над 4000 затворници и заточеници от Солунския, Скопския, Одринския и Битолския затвор, от анадолските, малоазиатските и африканските затвори и крепости, които през следващите месеци се завръщат на партиди по родните си места. В същото време, макар и с редица трудности при осъ-

ществяването му главно в Одринско, тъй като официално тази област не е третирана в споразумението, започва процес на завръщане на българските бежанци по родните им места в Османската империя. Така в резултат на клаузите за заточениците и бежанците на практика се съхранява един значителен контингент от политически активно българско население и в същото време става един вид ребългаризиране на части от Европейска Турция. Това има огромна значимост за по-нататъшното развитие на българското национално-освободително движение и за самия македонски въпрос, тъй като близо 30 000 бежанци се завръщат в Македония и Одринско [30].

Бележки

[1] Стателова, Попов, Танкова 1994, с. 292-293.

[2] Стателова, Попов, Танкова 1994, с. 292-293.

[3] Из тайния архив 2001, с. 31-45.

[4] Из тайния архив 2001, с. 8-10.

[5] Китанов 2004, с. 32.

[6] Дамянов 1988, с. 94-95.

[7] От останалите спомени и книги на неговите съвременници се вижда, че оценките за него не са особено ласкави. Но от запазената документация и от резултатите от неговата дейност става очевидно, че Гр. Начович е един изключително отговорен дипломат. (Вж. С. Радев. Строителите на съвременна България, С., 1990, т. I, с. 173; С. С. Бобчев. Григорий Д. Начевич, Летопис на Българската академия на науките, V. за години 1918, 1919 и 1920. С., 1922, с. 93 – 108; И. Мусаков. Григор Начевич, С., 1944, 151 с.; Т. Васильов. Спомени за лица и събития, С., 2001, с. 55; Д. Ганчев. Спомени 1864 – 1887, С., 1939, с. 207, 208 – 209, 217 – 220.) Истанбул, или както го наричат тогава българите - Цариград, е невралгично и ветровито място, оказало се и доста нездравословно за посредствените дипломати. Тук почти всички страни изпращат най-добрите си сили в дипломатията. Образът на Начович, този политик и дипломат в оставка, макар и познат донякъде на историките, е останал неизвестен за широката българска общественост. Като че ли на полето на дипломатията се спрягат само имената на малък брой образовани и ловки български дипломати, успели с творчеството си (с изключително субективните си мемоари и дневници) да се наложат по страниците на исто-

рията и в паметта на съвременниците си. Близо 4 години (от 1903 до 1906 г.) Гр. Начович води умело преговорите с турската страна и успешно ги завършва само за половин година след назначаването си. От запазената документация и мемоари могат да се проследят механизмите от водените дипломатическите преговори, които до известна степен успяват да смекчат пораженията за българите от жестокото потушаване на Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г.

[8] Стателова, Попов, Танкова 1994, с. 292 – 293.

[9] Вж. НБКМ БИА, ф. 14, а. е. 210, л. 1 – 8. Вж. и Китанов 2004, с. 40 – 43.

[10] ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 853, л. 26 – 29.

[11] British Documents 1928, р. 58, 104.

[12] Попов 1982, с. 232-233.

[13] Попов 1982, с. 233; Документи за българската история 1942 г., с. 203-204.

[14] Освободителната борба 1978, с. 231-234.

[15] Освободителната борба 1978, с. 233.

[16] Освободителната борба 1978, с. 233.

[17] Сп. “Свято дело”, кн. VIII и IX, Кюстендил, май-юни 1903 г., с. 386 – 391.

[18] За въстанието вж. следните обобщаващи изследвания и документални публикации: А. Томов, Г. Баждаров. Революционната борба в Македония. С., 1918; Хр. Силянов. Освободителните борби на Македония, Т. I; Н. Спиrow. Преображенското въстание. С., 1965; Г. Георгиев, Й. Шопов. Илинденското въстание. С., 1969; Л. Данаилов, Ст. Нойков. Националноосвободителното движение в Тракия 1878 – 1903. С., 1971; Л. Панайотов. Илинденско-Преображенско въстание 1903. С., 1983; История на България. Т. 7 (1878 – 1903), С., 1991; Националноосвободителното движение на македонските и тракийските българи 1878 – 1944. Т. 2, С., 1995; Македония. История и политическа съдба. Т. I, С., 1994; Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. Военна подготовка и провеждане. С., 1992; Материали за историята на македонското освободително движение. Кн. 1 – 11; С., 1925 – 1931; Ив. Орманджиев. Приноси към историята на въстаническото движение в Одринско (1896 – 1903). Кн. 1 – 4, София – Бургас, 1927 – 1941; Ив. П. Горов. Документи за македоно – одринското революционно движение и за Преображенското въстание. Преображенско въстание 1903. С., 1955, с. 233 – 234; Македония. Сборник от документи и материали. С., 1978, с. 426 – 427;

Михаил Герджиков. Спомени, документи, материали. С., 1984; Д-р Христо Татарчев. Спомени, документи, материали. С., 1989; Даме Груев. Спомени, кореспонденция. С., 1999; 36 години във ВМРО. Спомени на Кирил Пърличев. С., 1999 и др.

[19] Brailsford 1906, p. 122; Елдъров 1993, с. 72 и сл.

[20] Документи за българската история 1942 г., с. 191.

[21] ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 420, л. 1 – 2.

[22] Лалков 1997, с. 12. (Според автора политическото развитие на Османската империя през следващите години води до провал на реформеното дело. Между великите сили не може да бъде постигнато съгласие и единодействие по редица важни въпроси, относно Македония и реформирането на Европейска Турция, вж. с. 23); А. Раппорт, дългогодишен консул на Австро-Унгария в Македония смята, че противоречивите действия на чуждестранните представители са основната причина за неуспеха на реформите. Вж. А. Rapoport. Au pays des martyrs. Notes et souvenirs d'un ancien consul general d'Autriche-Hongrie en Macedoine (1904-1909), Paris, 1927, 27; По въпроса вж. още: Хр. Андонов-Полжански, Ситуацията во Македонија по Илинденското востание и Мюрцштегските реформи.-Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Историско-филолошки оддел, го./VIII, кн. 1, Скопје, 1955, с. 5-58. Гл. Тодоровски. Реформите на големите европски сили во Македонија (1829-1909), I и II, Скопје, 1984;

[23] British Documents 1928, с. 107.

[24] Documents diplomatiques 1932, с. 121 (Рапорт на френския шарже д'афер в Санкт Петербург Бутирон до министъра на външните работи Делкасе от 21 ноември 1903 г.); с. 199 (Рапорт на управляващия френската дипломатическа мисия в София Бургарел до министъра на външните работи Делкасе от 23 декември 1903 г.).

[25] Попов 1982, с. 246-251.

[26] ЦДА, ф. 3к, оп. 8, а. е. 597, л. 16, 18. Телеграми от княз Фердинанд до Гр. Начович. София, 10 и 11 март 1904 г; Влахов 1977, с. 75, 89-90.

[27] Влахов 1977, с. 90.

[28] Текстът на Българо-турското споразумение вж. в Кесяков 1925, с. 22-24; Documents diplomatiques 1932, с. 6-8 (В рапорт на френския шарже д'афер в Цариград Барст до министъра на външните работи Дел-

касе от 28 март/10 април/ е приложен пълният текст на Българско-турското споразумение); Освободителната борба 1978, с. 554-557; Китанов 2004, с. 126-127.

[29] British Documents 1928, p. 108-109.

[30] Китанов 2006, с. 293-301.

Литература

1. British Documents on the Origins of the War 1898-1914. Vol. V. The Near East. The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia 1903-1908. Edited by G.P.Gooch, and Harold Temperley, London, 1928

2. Documents diplomatiques Francais, II. 1901-1911, 4, Paris, 1932

3. Н. Brailsford. Macedonia. Its Races and Their Future, London, 1906

4. **Китанов, В.** Принос към дипломатическата история на България. Григор Начович и Българо-турското споразумение от 1904 г. Документален сборник. С., 2004

5. **Китанов, В.** Мястото на българо-турското споразумение от 1904 г. в развитието на македонския въпрос. Пловдивски университет "Паисий Хилендарски", Философско-исторически факултет, Научни трудове, т. I, кн. 1, 2006 г.

6. Документи за българската история, т. IV. Документи из турските държавни архиви, ч. II (1863-1909). Подбрал Панчо Дорев. Изд. на БАН, С., 1942 г.

7. **Кесяков, Б.** Принос към дипломатическата история на България 1878-1925. С предговор от проф. Ст. Баламезов, С., 1925

8. **Стателова, Ел., Р. Попов, В. Танкова.** История на българската дипломация 1879-1913 г. С., 1994

9. Из тайния архив на българския цар Фердинанд I. Документи за военната и политическата история на България, С., 2001

10. **Лалков, М.** Мюрцшегската реформена програма 1903 – 1908 г. - В: Национално-освободителното движение на македонските и тракийските българи 1878 – 1944. Т. 3, С., 1997

11. Освободителната борба на българите в Македония и Одринско 1902 – 1904. Дипломатически документи, С., 1978

12. **Попов, Р.** Германия и българо – турските отношения (1902 – 1904), в Studia Balcanica 16, Великите сили и балканските взаимоотношения в края на XIX и началото на XX в., С., 1982

13. **Дамянов, С.** Великите сили и националноосвободителната борба в Македония и Одринско през 1903 г.-В: Осемдесет години Илинденско-Преображенско въстание. Изд. На БАН, С., 1988

14. **Елдъров, Св.** Сръбската въоръжена пропаганда в Македония (1901-1912). С., 1993

15. **Влахов, Т.** Криза в българо-турските отношения 1895-1908, С., 1977

Asst. Prof. Valentin Spasov Kitanov, PhD
Neophyt Rilsky SouthWest University of Blagoevgrad
Faculty of Law and History
Department of Bulgarian History and Archives
kitvalmil@abv.bg